

POLSKO-BUŁGARSKI WKŁAD W ROZWÓJ WIROLINGWISTYKI

ILIANA GENEW-PUHALEWA

University of Warsaw

A POLISH-BULGARIAN CONTRIBUTION TO 'VIROLINGUISTICS'. A review of: Długosz, Natalia & Andreana Eftimova. *Postcovid Syndrome in the Language. A Polish-Bulgarian Case Study (Experimental Research Report)* [original title in Polish: *Syndrom postcovidowy w języku. Polsko-bułgarskie studium przypadku (raport z badań eksperymentalnych)*]. Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 2023. ISBN: 9788323242062, 9788323242079 (pdf), 140 pp.

Keywords: Natalia Długosz, Andreana Eftimova, post-covid syndrome, Polish language, Bulgarian language

W pierwszych latach trzeciej dekady XXI wieku, jak wiemy, globalne społeczeństwo stanęło przed bezprecedensowym wyzwaniem, którego prognozowanie przez dziedziny takie jak medycyna, ekonomia, nauki społeczne lub humanistyka okazało się niemożliwe – pandemia Covid-19 niespodziewanie pojawiła się na światowej arenie i w krótkim okresie wpłynęła na życie ludzi w różnych sferach. Zmiany w rzeczywistości szybko znalazły swoje odzwierciedlenie w języku, zwłaszcza w jego warstwie leksykalnej, która jest szczególnie wrażliwa na wpływ zewnętrznych czynników. Innowacje językowe wynikające z pandemii stały się obiektem badań lingwistycznych, a w ich obrębie ukształtowała się nowa subdyscyplina, znana jako *wirolingwistyka* (ang. *virolinguistics*). Monografia autorstwa Natalii Długosz i Andreany Eftimovej, która nosi tytuł metaforyczny *Syndrom postcovidowy w języku* oraz precyzujący go podtytuł *Polsko-bułgarskie studium przypadku (raport z badań eksperymentalnych)* zdecydowanie wzbogaca dorobek nurtu wirolingwistycznego, a także dorobek sławistycznego językoznawstwa konfrontatywnego.

Książka liczy 140 s. i składa się z *Wprowadzenia*, pięciu rozdziałów właściwych, zakończenia oraz profesjonalnie przygotowanego aparatu: wykazu cytowanych osób, bibliografii, indeksu słów-reakcji w badaniu asocjacyjnym, indeksu analizowanych derywatów, spisu diagramów, zdjęć, tabel, wykresów oraz streszczeń w języku polskim, bułgarskim i angielskim. Rozdziały I–V poświęcone są kwestiom teoretycznym oraz empirycznym zawierając: 1) krytyczne omówienie opracowań lingwistycznych relacjonujących zmiany, jakie zaszły w polszczyźnie i bułgarszczyźnie na skutek pandemii wirusa Covid-19; 2) prezentację ram teoretyczno-metodologicznych badania, jego zakresu, przebiegu i wyników, oraz 3) dowód naukowy sformułowany w postaci definicji kognitywnych, a także podsumowań w zakończeniu każdego rozdziału.

Podjęmowana w dziele problematyka dyskursu okołopandemicznego i w szczególności wybranych konceptów związanych z różnymi fazami rozwoju i reagowania na rzeczywistość pandemiczną, jawi się jako pionierska z uwagi na brak podobnych opracowań konfrontatywnych. Ujęcie istotnej liczby paralelnych polskich i bułgarskich neologicznych compositów, wyrażeń oraz kontekstów nazywających pewne wyjątkowe doświadczenie o zasięgu globalnym oraz podejście badawcze polegające na eksploracji języka na *cito*, w *jego dzianiu się* są walorami dzieła, które składają się na jego aktualność.

Wybór przedmiotu swoich badań Autorki motywują przekonująco we *Wprowadzeniu* do monografii, zwracając uwagę na odmienność proponowanych czytelnikowi opisów w stosunku do już istniejących na ten temat. *Novum* polega na wykorzystaniu danych pozyskanych w drodze eksperymentu asocjacyjnego oraz eksperymentu ankietowego jednocześnie, jak również na konfrontacji językowej polsko-bułgarskiej z uwzględnieniem prototypów angielskojęzycznych.

Na pierwszych stronach monografii N. Długosz i A. Eftimova klarownie formułują cele, które sobie stawiają: 1) stworzenie kognitywnej (maksymalnej) definicji bliżej nieokreślonych konceptów, których wykładnikami leksykalnymi są *odpowiadające sobie w jakimś stopniu* złożenia z pierwszym komponentem *korona-* lub *ковид-*: polskie *koronapanika*, *koronaparty*, *koronaturystyka* i bułgarskie *коронапаника*, *ковидкупон*, *ковидтуризъм*; 2) zidentyfikowanie modeli kompozycyjnych, na bazie których tworzone są serie wyrazów, zawierających komponent *korona-* lub *ковид-*. W ten sposób książka N. Długosz i A. Eftimovej rzuca światło na sposób postrzegania wybranych aspektów rzeczywistości pandemicznej na gruncie języka polskiego i języka bułgarskiego poprzez zrekonstruowanie pewnych obrazów językowo-kulturowych oraz ich porównanie. Badanie ponadto wypełnia lukę w zakresie wiedzy o produktywnych

wzorcach kompozycyjnych oraz o tendencjach neologicznych w obu językach, ukazując ich złożony substrat pojęciowy.

Obiektem swoich badań N. Długosz i A. Eftimowa uczyniły *trzy koncepty, do których dają dostęp [...] wyrazy złożone 'koronapanika', 'koronaparty', 'koronaturystyka' [...]* (s. 19), przy czym *koncept* rozumiany jest w duchu etnolingwistyki lubelskiej jako *kapsuła myśli, która zbiera tysiące różnych doświadczeń i może ogarnąć kolejne tysiące* (cyt. Gryshkova 2012: 225), z istotnym doprecyzowaniem, że *na 'koncept' [...], składa się szerszy zespół cech niż na 'pojęcie', tworzy go bowiem treść nie tylko poznawcza, lecz także emotywna i pragmatyczna, oparta na indywidualnym i społecznym doświadczeniu ludzi* (cyt. Bartmiski & Chlebda 2013: 71).

Warto podkreślić trafność decyzji Auterek dotyczącej rekonstrukcji treści nowo utworzonych pojęć / konceptów, oznaczonych neologicznymi nazwami z komponentem *korona-* lub *kovud-* za pomocą definicji kognitywnej oraz potraktowania rezultatów badania asocjacyjnego oraz ankietowego jako dane *przyjęzykowe*. Należy w związku z tym przypomnieć, że definicja kognitywna jako narzędzie badań lingwistycznych, znana także jako *definicja maksymalna*, uwzględnia wiedzę językową oraz pozajęzykową w odróżnieniu od tradycyjnych definicji leksykograficznych.

Wyodrębnienie schematu konstrukcyjnego badanych compositów Autorki skutecznie osiągają za pomocą wypracowanego przez Ronalda Langackera narzędzia, które dąży do opisanego relacji, jakie zachodzą między elementami składowymi złożów oraz procesu konstytuowania się znaczenia compositum jako struktury całościowej (s. 27). Parametry badania eksperymentalnego oraz jego konkretne wyniki zostały przedstawione w rozdziale III monografii (*Schemat konstrukcyjny compositów*), który ma już charakter materiałowy: zinwentaryzowano w nim liczne, bardzo interesujące i z pewnością warte zarejestrowania, polskie i bułgarskie nowe derywaty bezafiksalne z pierwszym komponentem oznaczającym chorobę. Zgodnie z przyjętym celem, Autorki wyjaśniły ponadto funkcjonujące mechanizmy słowotwórcze oraz dokonały *kontekstowej analizy derywatów złożonych w dyskursywnych zdarzeniach użycia językowego*, która pozwoliła na wyizolowanie profili znaczeniowych komponentów *korona-* i *kovud-* (s. 35 i dalej). Eksperyment słowotwórczy ukazał zasadnicze podobieństwo schematu konstrukcyjnego w języku polskim i bułgarskim, niemniej silniejsze okazuje się oddziaływanie języka angielskiego na bułgarszczyznę w zakresie produktywności komponentu *covid-* i, odpowiednio większa autonomiczność polszczyzny.

W rozdziale IV zatytułowanym *Od pandemicznej paniki do koronaturystyki. Sieć asocjacji*, po zwięzłym przypomnieniu czytelnikowi zasad *klasycznego* eksperymentu asocjacyjnego, N. Długosz i A. Eftimova prezentują i argumentują własną koncepcję badania empirycznego z użyciem wyrazów-bodźców *nowych, nieokrzepłych jeszcze w świadomości językowej użytkowników polszczyzny i bułgarszczyzny compositów* (s. 37). Rzetelnie i przekonująco podają kryteria, jakimi kierowano się przy wyborze słów-bodźców, parametry badanej grupy Polaków i Bułgarów, okoliczności przeprowadzenia eksperymentu oraz przykłady autentycznych ankiet asocjacyjnych (zeskanowane dokumenty). *Par excellence* empiryczna treść tego rozdziału monografii zawiera się jednak w skrupulatnej prezentacji pozyskanych danych, tworzących *poła asocjacyjne badanych konceptów* w obu językach. Wyniki badania wizualizują diagramy – w szczególności obrazują koncentrację jednakowych asocjacji w polskim i bułgarskim polu asocjacyjnym badanych compositów.

Empiryczny charakter ma także rozdział piąty, objętościowo największy i stanowiący trzon pracy, zatytułowany *Wyniki badań eksperymentalnych*, który został ustrukturyzowany wokół zagadnień problemowych (humorystycznie ujętych): 1) *‘koronapanika’ vs. ‘ковидпаника’*, czyli *dlaczego wykupiliśmy cały papier toaletowy?*; 2) *‘koronaparty’ vs. ‘ковидкupon’*, czyli *o tym, gdzie młodzież studencka szuka uciech*; 3) *‘koronaturystyka’ vs. ‘ковидтуризм’*, czyli *o eksploatacji świata w dobie pandemii*.

Dwa typy danych zostały poddane analizie: 1) dane definicyjne, pozyskane jako odpowiedzi respondentów na otwarte pytania o znaczenie podstawowych wykładników leksykalnych badanych konceptów oraz 2) tekstowe (lub kontekstowe), pozyskane w eksperymencie polegającym na stworzeniu przez polskich i bułgarskich respondentów zdań z użyciem wyrazu, dającego dostęp do badanego konceptu. Inspiracje metodologiczne Autorki znalazły w etnolingwistycznej *ankiecie słownika aksjologicznego* (zw. w skrócie ASA), przyjmując jej postulaty w zakresie: pytania ankietowego, wyodrębnienia cech deskryptorowych oraz obliczenia wskaźnika stereotypizacji cech związanych z badanymi konceptami. Na tej podstawie sporządzono definicje kognitywne konceptualnych par: *koronapanika / ковидпаника*, *коронaparty / ковидкupon* oraz *koronaturystyka / ковидтуризм*, a także aspektowe ujęcie przypisywanych im cech (z uwzględnieniem stosownych wskazań procentowych).

Podjęcie konfrontatywne, które zostało zastosowane w pracy, wnosi cenny wkład w doskonalenie metodologii etnolingwistycznej wykorzystywanej w ramach międzynarodowego

programu badawczego EUROJOS. Monografię N. Długosz i A. Eftimovej można uznać za kontynuację prac *eurojosowskich*, które eksplorują nowe obszary językowo-kulturowe. Jednocześnie operacjonalizują postulat porównywania języków i konceptów, co stanowi nowatorskie podejście w tej dziedzinie badań. Praktyka ta była rzadko stosowana w etnolingwistycznych opracowaniach skupionych przeważnie na jednym języku.

REFERENCES

- Bartmiński & Chlebda 2013:** Bartmiński, Jerzy & Wojciech Chlebda. “The Base Concept and Its Profiles. The Case of the Polish Stereotype of EUROPA.” *Etnolingwistyka*, vol. 25 (2013): 69–95. [In Polish: Bartmiński, Jerzy & Wojciech Chlebda. „Problem konceptu bazowego i jego profilowania – na przykładzie polskiego stereotypu Europy.” *Etnolingwistyka*, t. 25 (2013): 69–95.]
- Gryshkova 2012:** Gryshkova, Nina. “Самостійність / *Samostiynist’* in Ukrainian.” In Abramowicz, M. & J. Bartmiński & I. Bielińska-Gardziel, eds. *Values in the Linguacultural Worldview of Slavs and Their Neighbours*: 223–239. Lublin: Wyd. UMCS, 2012. [In Polish: „Самостійність w języku ukraińskim.” W: Abramowicz, M. & J. Bartmiński & I. Bielińska-Gardziel, red. *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*: 223–239. Lublin: Wyd. UMCS, 2012.]

ILIANA GENEW-PUHALEWA (ИЛИЯНА ГЕНЕВ-ПУХАЛЕВА), DR HAB.

University of Warsaw

 <https://orcid.org/0000-0002-1780-166X>